

ספרות ילדים והמעשה החינוכייו"ר: **נ. סצ'רדוטי**

החוג לספרות ילדים, מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ישראל

ע. ברעם אשל, ש. רודין

החוג לספרות ילדים, מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ישראל

רציונל המושב:

גישות מסורתיות לחקר ספרות ילדים עומדות על תפקידה הדידקטי של ספרות זו, כמו גם על היותה כלי מרכזי במסגרת הסוציאליזציה שעובר הילד בבואו להכיר את הקודים החברתיים עליהם מושתתת החברה בה הוא חי.

בשונה מגישות אלו, המושב שלהלן בא להציג את תפקידה החתרני של ספרות הילדים כמגשרת בין ההגמוניה ל"אחרים", וככזו שדווקא קוראת תיגר על מוסדות ומנהגים חברתיים, בהם מערכת החינוך, שלוחותיה וערכיה הקונצנזוסאליים. אם בעבר נהוג היה לראות את ספרות הילדים ככלי לשימור הסדר החברתי ולהנחלתו, הרי שאסכולת "תגובת הקורא" (Reader Response) בחקר הספרות מעודדת קריאה מן השוליים המאתגרת את ההסדרים הקיימים, ומקדמת בהבנה שינויים אידיאולוגיים בתפיסות הילד והילדות, לצד שינויים באפיונה של מערכת החינוך ובתפקידה החברתי-פוליטי. קריאה זו ניתן להחיל הן על טקסטים קלאסיים הן על טקסטים מודרניים, והיא מרחיבה את תפקידה של מערכת החינוך ואת אחריותה ביחס לפרט, כמו גם את תפקידה של ספרות הילדים.

המושב יציג עיונים כרונולוגיים בספרות ילדים ונוער ברוח גישה זו, מספרות הילדים הקלאסית של המאה ה-19 ועד לימינו אנו. מטבע הדברים, מועד פרסומן של היצירות עולה בקנה אחד עם ערכיהן (המוצהרים והמובלעים) ומאפשר לגבש היסטוריוגרפיה של ספרות הילדים ככזו הקוראת לשינוי חברתי המתחיל עם שינויה של מערכת החינוך.

אילוף הסוּררת?**מערכת החינוך בראי הרומן הקלאסי לנערות****ש. רודין**

החוג לספרות ילדים, מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ישראל

המחקר המסורתי רואה בז'אנר הרומן לנערות ככזה המתמקד בחיי הנפש של הדמויות המתוארות, ומתאפיין בתיאורי רגשות על פני תיאורי עלילות מורכבות. במסגרת הגישה הקלאסית, מוצג הרומן לנערות כרומן חניכה לוקאלי שמיקודו בספירה הפרטית של הדמויות המאופיינות בו. בהרצאה זו תוצג גישה החותרת תחת המחקר הקלאסי, ויומחש תפקידו החלוצי של הרומן הקלאסי לנערות במשמעותה של אמירה פוליטית הנוגעת למקומה של מערכת החינוך בחברה, לתפקודה הלקוי ולאופן שבו המערכת החינוכית אמורה לממש את תפקידה בעולם המודרני. כמו כן רומנים קלאסיים לנערות חותרים לשינוי המערכת הקיימת במטרה להפכה לפלורליסטית, לפמיניסטית ולכזו הניחנת בחדשנות וביכולת להניע את התלמידים ואת כושר חשיבתם.

לצורך המחשת הנאמר יבחנו שלושה רומנים קלאסיים: הרומן נשים קטנות ללואיזה מיי אלקוט (1868), האסופית ללוסי מוד מונטגומרי (1908) ונסיכה קטנה לפרנסס הודג'סון-ברנט (1905).

ההוראה מהווה תמת-על אינטר-טקסטואלית השוזרת בין שלוש היצירות שלהלן, הפורצות את המעגל הפנימי של דמות הנערה, עולמה הרגשי והסובבים אותה, ושוטחות חזון חינוכי חדשני, במסגרתו יש לשנות את שיטות ההוראה הקיימות ובנוסף, להיעזר ביכולות התלמידים במסגרתו של תהליך ההוראה ולשלבם בו כישויות פועלות ולא כישויות פסיביות.

כמו כן, ביצירות שתיבחנה מאופיין תפקידה החברתי-פוליטי של מערכת החינוך, הכולל לא רק את הוראתן של הדיסציפלינות השונות, כי אם גם את שילובם של ילדים הנמנים עם קבוצות "אחרות" במעשה החינוכי, תוך מניעת הדרתם. רעיון אחריותה של ההגמוניה כלפי ה"אחר" משותף לשלוש הסופרות הנידונות, המקדמות שדר לפיו מערכת החינוך מחויבת לערוך אינטגרציה ולשלב בין בני מעמדות שונים, רקעים תרבותיים שונים וגזעים שונים. הצגה זו מרחיבה את תפקידה של מערכת החינוך, כמו גם את תפקידו של הרומן הקלאסי לנערות, השואף לשינוי חברתי ומעגן בחתירה זו לשינוי, את גיבורותיו.

ייצוגי ספריות בספרות ילדים - תמורות בעידן הפוסטמודרני ע. ברעם אשל

החוג לספרות ילדים, מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ישראל

בספרה של מישל קנודסון, "אריה הספרייה", חודר נציגה המובהק של ממלכת החיות הפראית אל הספרייה, "היכל הקודש" של תרבות המערב. מנהלי הספרייה, האחראים לאכיפת כללי ההתנהגות של המרחב האורייני-תרבותי, נאלצים להתמודד עם נוכחותו החייתית-אקזוטית של האריה ועם הפרתן בכוח ובפועל של דיברות המקום. את מי מייצגות, בעצם, הנפשות הפועלות ביצירה? בדבריי אבקש להצביע על מערכת היחסים בין מנהלי הספרייה לבין בעל החיים המסוכן כעל מטאפורה לתפיסה התרבותית המסורתית של יחסי מבוגרים-ילדים, הניכרת גם בפדגוגיה השמרנית. המבוגרים הם המנסחים את קודקס הכללים הראויים להפנמה ולמימוש והם המבקשים להחילם על ילדים, "יצורי פרא" הזקוקים לריסון, חינוך והכוונה. תפאורת הספרייה מעמידה הקשר מבריק לייצוג התפיסות הפדגוגיות והדידקטיות הללו. זאת בשל מכלול הערכים שהיא מטפחת ומעודדת: שליטה אוריינית, סקרנות אינטלקטואלית, עידוד קריאה והערכת תכנים ראויים, שימור וכיבוד הישגי העבר, ובצד אלה – שליטה בנורמות התנהגותיות ההולמות אתר מכובד זה. הדיון הביקורתי המתנהל ב"אריה הספרייה" באשר לתפיסה הדידקטית המקובלת מלמד אפוא על שינויים אידיאולוגיים בתפיסות הילד והילדות בימינו. ההרצאה תדון בשינויים הללו, בסיבות להם ובאופן שבו הם משתקפים בייצוגי הספרייה, אופייה ותפקידיה בכמה יצירות ספרותיות לילדים בעבר ובהווה. בין היצירות שיידונו: "התהילה" מאת יאנוש קורצאק ו"ספרים של דני דובדבני" מאת סמואל מרשק, שראו אור בראשית המאה העשרים; והיצירות "אריה הספרייה", "האגדה על מרפי בטטה" מאת אואן קולפר, "עכבר הספרייה" מאת דניאל קירק ו"גברת גרים אוהבת ספרים" מאת ברברה בוטנר, שנכתבו בראשית המאה העשרים ואחת.

"אמא אני ילד חכם" :

ספרות לילדים כגשר לשילוב הילד בעל הצרכים המיוחדים בחברת השווים
י. סצ'רדוטי

החוג לספרות ילדים, מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ישראל

עד גיל ארבע ניר (שם בדוי) לא תיקשר מילולית עם סביבתו. ההבחנה, כי ניר לוקה באוטיזם לא מנעה מאימו מלקוות, כי ביום מן הימים יתקשר עמה. כאשר הגיע ניר לגיל ארבע, קנתה האם מחשב. חודשים ספורים לאחר מכן כתב בו ניר: "אמא, אני ילד חכם." מאותו רגע ואילך ובצעדים מהוססים וקטנטנים החל ניר לתקשר מילולית עם סביבתו. כיום, חמש שנים מאוחר יותר ולאחר עבודה מאומצת ופרטנית בבית-הספר "יחדיו" (ביה"ס לאוטיזם בתל-אביב) ניר משולב בכיתה קטנה בבית-ספר רגיל. בשנת 2002, בעקבות יוזמת חקיקה שהוביל ארגון "בזכות", תוקן חוק החינוך המיוחד, ונוסף לו הפרק על שילוב ילד בעל צרכים מיוחדים בחינוך הרגיל. התפיסה העומדת בבסיס שילובם של הילדים בעלי הצרכים המיוחדים במסגרת רגילה היא קירובם "לחיים בעלי איכות, בגבולות יכולתם, תוך יצירת קשר בין הילדים ובין מעגלי החיים הסובבים אותם." (אגף החינוך המיוחד, 2003). לשילובם של ילדים בעלי צרכים מיוחדים במסגרת הרגילה הציב משרד החינוך שלוש מטרות: לאפשר לתלמיד בעל הצרכים המיוחדים להימצא בסביבה בה יוכל לתרגל ולנצל את הכישורים אותם רכש במהלך העבודה החינוכית; לתת לתלמיד זה ולתלמיד ה"נורמטיבי" הזדמנות ל"מפגש איכותי" עם הקהילות המשמעותיות בחייו; וליצור מפגש של שווים ולא של שווים יותר ושווים פחות.

סיפורו של ניר ושילובו בכיתה קטנה בבית-ספר רגיל מעלה שאלה מרכזיות בדבר מוכנותם הנפשית והקוגניטיבית של הילדים ה"נורמטיביים" לקבל את הילד בעל הצרכים המיוחדים אל בין שורותיהם. יהיה זה הילד בעל לקויות הלמידה, זה המאותר פיזית ונפשית, ילדי ה-ADD או ADHD וכדומה. בנקודה זו, ברגע שלפני כניסתו של הילד למסגרת הרגילה ובטרם יפגשו בו הילדים ה"נורמטיביים" יכולה הספרות לילדים "להיכנס לתמונה". ספרות הילדים העוסקת בילד בעל הצרכים המיוחדים והפונה לנמענים ילדיים "נורמטיביים" היא אחת הדרכים לגשר בין שני העולמות, לענות על שאלות רבות העולות בקרב אוכלוסיית הילדים ה"קולטת", כמו גם לעודד לקבלת "האחר" וה"שונה".

ההרצאה תציע בחינה ביקורתית, ספרותית וסוציולוגית של מספר יצירות ספרותיות העוסקות בילד בעל הצרכים המיוחדים. ביניהן "תום החתול הכחול" מאת טלרק, "משהו אחר" מאת קייב, "אדון ספלון" מאת סולה-מאקיה ו"חולצה של שקט בבקשה" מאת פיינגלה.